

מחירי מוצרי החלב רק יעלו

עמירם כהן - דהמרקר, יום חמישי 18.8.2011

הרפתנים מקבלים תגבורת: "אף אחד לא מעז לטפל במחלבות וברשתות השייווק. הכלכלן פרופ' אייל קמחי: פתיחת שוק החלב לייבוא לא תוזיל את מוצרי החלב - אלא תייקר אותם"

"בשטוטגרט, בבורדו ובבריסל הגבינות ואבקות החלב זולות יותר מאשר בתל אביב ובירושלים", אומר פרופ' אייל קמחי מהמחלקה לכלכלה חקלאית באוניברסיטה העברית בירושלים.

"אלא שמחירי המוצרים האלה בחו"ל הם בלתי יציבים, ואם נסתמך על יבוא, נגלה מהר מאוד שאנחנו חשופים לתנודות מחירים חדות שלא נוכל למתן באמצעות ייצור מקומי, מפני שהייבוא יגרום לצמצום מהיר של משק החלב הישראלי".

קמחי מזהיר כי "צמצום ענף החלב בישראל יהיה תהליך בלתי הפיך. רפת שתיסגר לא תוקם מחדש. להקים רפת, כולל מכון חליבה, זו השקעה גדולה מאוד, ובעשור האחרון נסגרו מאות רפתות משפחתיות במושבים, מפני שלא התמודדו עם ההשקעה שנדרשה ברפורמה בענף החלב. ברפורמה הושקעו 2 מיליארד שקל - מיליארד וחיצי במימון הרפתנים, שקיבלו לשם כך מימון בנקאי, שהם ממשיכים לשלם עליו קרן וריבית. הם לא ייכנסו להשקעה כזו פעם שנייה".

בנוסף, אומר קמחי, ישנם שיקולים שלא הובאו בחשבון בעבודת ועדת קדמי. לדבריו, לא מתחשבים בשינויים בלתי תלויים שקשורים בתנובת הפרות. "תנובת החלב של הפרות יורדת בקיץ ועולה בחורף - שאז נוצרים עודפים. כדי לווסת את העודפים מייצרים מהם גבינות קשות בחורף שמשווקים אותן בקיץ. אם נייבא גבינות קשות בכמויות ניכרות, כפי שהמליצה ועדת החלב, נאבד את יכולת הוויסות הזו, ולרפתנים לא יהיה מה לעשות בחורף עם העודפים והם יקטינו את עדר הפרות ברפתות הגדולות ויסגרו רפתות קטנות. התוצאה תהיה שהצרכנים יהיו חשופים בקיץ למחסור בחלב ניגר (חלב לשתייה) ולמוצרי חלב כמו גבינות רכות, שלא ניתן לייבא אותן בגין חיי המדף הקצרים שלהן.

קמחי, שיעץ בעבר לבנק העולמי בכמה פרויקטים ופרסם מחקרים בנוגע לרפורמה בשוק החלב בישראל, טוען כי "יש פתרון למצב כזה, באמצעות הקמת מנגנון מחירים שלפיו החלב ומוצריו יהיו יקרים בקיץ וזולים בחורף. אלא שזה לא מנגנון מחירים מתקבל על הדעת, כשמדובר במוצרי מזון בסיסיים, ואני לא מאמין שהממשלה תאמץ מנגנון כזה".

הם הצרכנים על הקוטג', שהחל ביוני, הביא את ראש הממשלה, **חבנימין נתניהו**, להקים ועדה לבחינת הסיבות להתייקרות מוצרי החלב. בראש הוועדה עמד מנכ"ל משרד התמ"ת, שרון קדמי. אותה ועדה המליצה, בין היתר, לפתוח חלקים משוק החלב לייבוא מתחרה ובנוסף להפחית את התמורה לרפתנים ממכירת חלב גולמי למחלבות. הרפתנים, שסברו כי המלצות הוועדה יפגעו באופן חמור הן בייצור החלב המקומי והן בהכנסותיהם, יצאו להפגין ברחובות בניסיון למנוע מראש הממשלה לאמץ את מסקנות הוועדה. כעת מקבלות טענותיהם תמיכה מהמסמכות האקדמית המובילה, בישראל ובעולם, בנושא חקר משק החלב.

מחירי המוצרים האלה בחו"ל הם בלתי יציבים, ואם נסתמך על יבוא, נגלה מהר מאוד שאנחנו חשופים לתנודות מחירים חדות שלא נוכל למתן באמצעות ייצור מקומי, מפני שהייבוא יגרום לצמצום מהיר של משק החלב הישראלי

פרופ' אייל קמחי

ניתן לומר דברים דומים גם על מוצרי מזון אחרים המיובאים מחו"ל. גרעינים למשל. כמעט כל הגרעינים לסוגיהם, כולל חיטה לייצור לחם, מיובאים.

"זה נכון, אלא שגרעינים אי אפשר לייצר בישראל. אין לנו מספיק מים לכך. המשק הישראלי סובל מתנודות מחירי הגרעינים בעולם - כמזון לבעלי חיים ולייצור לחם. יותר מכך, מחירי הגרעינים בשנים האחרונות רק עולים, וההתייקרויות הללו מתבטאות במחיר החלב ומוצריו מהייצור המקומי ובמחירי החלב ומוצריו בשוק העולמי של סחורות חקלאיות. בנוסף להתייקרויות הנובעות מעליית מחירי המזון לבעלי חיים ומתשומות ייצור נוספות, קיים צפי לגידול בביקוש העולמי לחלב ומוצריו, ויש סבירות גבוהה שמחירי מוצרי החלב מייצור מקומי ומייבוא ימשיכו לעלות בטווח הבינוני והארוך".

פוגעים במקטע החלש בשרשרת

כמה ענפי ייצור חוסלו כליל בישראל בשל יבוא זול: דיקטים, טקסטיל, קונפקציה, כמעט כל ייצור הנעלים ועוד. מה ההבדל בין ענפים אלה למוצרי חלב?

"חלב ניגר ומרבית מוצרי החלב הם קטגוריה לגמרי אחרת. אלה הם מוצרי מזון טריים, שחיי המדף שלהם קצרים, ולא ניתן להשוות מוצרי חלב למוצרים תעשייתיים. זו סיבה נוספת מדוע חייבים בישראל משק חלב מקומי".

"יש גם מרכיב נוסף: במחירי הייבוא של מוצרי חלב מאירופה מסתתרות תמיכות נדיבות ליצרנים המקומיים, תמיכות שאצלנו כמעט לא קיימות. קשה להניח שהתמיכות האלה יישארו לעד, וקיימת סבירות גבוהה שהן יצומצמו בעתיד בשל המצוקות הכלכליות במדינות האיחוד האירופי. מחירי הייבוא יעלו גם מסיבה זו. כל הסיבות האלה יהפכו את הייבוא לבלתי כדאי לצרכן".

מנכ"ל משרד ממשלתי אמר כי מוצרי החלב בשווייץ זולים יותר, ולכן ישראל לא תהסס לייבא אותם משם. האם זו אמירה פופוליסטית שמצאה ביטוי בהמלצות ועדת קדמי?

"לא הייתי רוצה לקרוא לאמירה הזאת פופוליסטית. זו יותר אמירה המבטאת אידיאולוגיה כלכלית. בקטעים מסוימים של הממשלה, בעיקר במשרד האוצר, אומרים כבר שנים רבות שהחקלאות בישראל זה משהו שהיינו מסתדרים הרבה יותר טוב בלעדיו".

האם האמירה הזאת באה לומר לנו כי עדיף לבנות מגדל מגורים במקום לעבד קרקע חקלאית?

"כבר לפני 25 שנה שמעתי פקידים במשרד האוצר אומרים כי עדיף להביא את כל התוצרת החקלאית מחו"ל ולסגור עניין. אז יש בזה גם עניין של שווי שוק אלטרנטיבי. אבל אנחנו פה עוסקים בעובדות, והעובדות הן שהמלצות ועדת קדמי מעלות חשד כבד, שהן התקבלו ללא עבודה רצינית ויסודית, כמתחייב מעיסוק בענף כה בעייתי ומורכב כענף החלב".

"הוועדה הזו קיימה שש ישיבות בהולות, וזה הספיק לה לפרסם מסמך המלצות מהפכני. אם תקרא בעיון את ההמלצות, תמצא שהקצוות שם לא ממש סגורים, ויש המלצות שאפשר לפרש אותן בכל מיני אופנים.

חסימת צומת מגידו ושפיכת חלב

אם אתה רוצה להבטיח לצרכנים אספקה יציבה, סדירה ואמינה של חלב במחיר הוגן ובהיגיינה הטובה בעולם, כפי שזה קורה כיום בישראל, אתה צריך לספק להם חלב מייצור מקומי ולא לסמוך על יבוא

קיימת אפשרות לייבא אבקת חלב בחורף ולהפוך אותה לחלב ניגר בקיץ - ובכך למנוע מחסור.

"אם תעשה חשבון תגלה - ומועצת החלב כבר בדקה את זה - כי ייצור חלב מאבקה הוא לא כל כך זול, ובסופו של דבר אתה לא חוסך בעלויות. אם אתה רוצה להבטיח לצרכנים אספקה יציבה, סדירה ואמינה של חלב במחיר הוגן ובהיגיינה הטובה בעולם, כפי שזה קורה כיום בישראל, אתה צריך לספק להם חלב מייצור מקומי ולא לסמוך על יבוא. גם מחירי אבקת חלב בשוק הסחורות העולמי הוא תנודתי מאוד, כך שאין לצפות שהייבוא ישתלם תמיד. חייבים להביא בחשבון כי קיים צפי להמשך הגידול בעלויות ייצור החלב ברחבי העולם, ולכן יבוא מוצרי חלב צפוי להתייקר בשנים הקרובות".

עיקרי המלצות ועדת החלב

- « הסרת ההגבלה על יבוא גבינות קשות (צהובות) וגבינות לא רכות אחרות במכס של 50%
- « יבוא חופשי של גבינות קשות ב-2016 במכס של 20%
- « פתיחת השוק ליבוא חופשי ללא מכס של אבקת חלב עד 2016
- « הפחתה הדרגתית של מחיר המטרה ליצרנים ב-5-6 אגורות לליטר
- « תוספת מכסות ייצור חלב של 15 מיליון ליטר לרפתות הקטנות במושבים

יואב צור ורעייתו, ממובילי המאבק

עד לאחרונה מכרו הרשתות והקמעונאים האחרים לבן שמחירו היה תחת פיקוח - 1.4 שקלים לגביע. גביע יוגורט, שהוא בעצם לבן, נמכר ב-3.6 שקלים - פער של 160%. האם זהו הרווח המונופוליסטי שגוזרים שני מקטעי השיווק האלה?

"לא הייתי רוצה לקרוא לזה רווח מונופוליסטי אבל זהו רווח. אם רווחת הצרכנים בראש מעיינינו, אנחנו צריכים לחשוב איך לצמצם את הרווח הזה. אם הממשלה סבורה שמחירי כזה הוא עושק, היא צריכה להתערב. היא ביקשה פתרון אינסטנט וקיבלה מהוועדה שבחרה לשם כך פתרון אינסטנט.

"זה פתרון שלא יפגע רק במקטע שלא אחראי ליצירת הבעיה - הוא גם יחמיר אותה. ממנים לוועדה הזו פקידים במשרד האוצר והתמ"ת, שמכירים פרה מחפסת שוקולד חלב ומחליטים החלטות בתחום, שאין להם שום מושג איך הוא פועל. נתניהו הוא כלכלן והוא יודע היטב מי אחראי לכשל השוק הזה. אז או שהוא לא יכול, או שהוא לא רוצה לטפל באחראים לכשל הזה. כדי לטפל בכשל הזה חייבים לעשות עבודה יסודית בניתוח מרכיבי הרווחיות בענף וזה לא נעשה".

קמחי אומר כי הציבור אינו מבין כל כך בנושא וחושב, בניגוד למצב כיום, כי הרפתנים עושים הון על גבו.

"הציבור רואה מהכביש רפתות ענקיות והוא אומר וואו! אבל הציבור לא רואה ולא יודע שהרווח לרפתן הוא פחות מסביר ביחס להשקעה. הוא לא רואה שהרפתן מתפרנס בכבוד ולא יותר מזה. החלטת ראש הממשלה לאמץ את המלצות ועדת קדמי משדרת כי הממשלה רשאת לשנות את חוקי המשחק בכל רגע שתחפוץ מטעמים פוליטיים, אידיאולוגיים או פופוליסטיים.

"אומרים לנו 'נגדיל את המכסות לרפתות קטנות'. אבל איזה רפתן קטן ירצה לגדול כשמחירי שוק יבואו וישנו לו את חוקי המשחק".

קמחי טוען כי הפתרון הפשוט ביותר הוא להחזיר את הקוטג' לפיקוח, אך בשל האידיאולוגיה של ראש הממשלה היא חיפשה פתרונות אחרים - ופשוטים פחות.

"הוועדה הזאת עשתה שמיניות באוויר כדי לא לנקוט בפתרון הכי פשוט, הכי חברתי והכי מוצדק, ופעלה כדי לרצות את האידיאולוגיה של מי שמינה אותה". ■

הצטרפות להפגנות המחאה לצדק חברתי

זה נכון במיוחד בהמלצות העוסקות בחלק הפגיע ביותר - מקטע ייצור החלב. המלצות הוועדה עוסקות בעיקר ברפתנים, שזו חוליה בשרשרת הערך של מוצרי החלב, שקל מאוד לעסוק בה כי הכול בה שוקף. "במקטעי המחלבות ורשתות השיווק, מקטעים שהם בעלי מבנה שוק מונופוליסטי - במיוחד כשמגלים את הרווחים האדירים שלהן - ברור לנו שאלה הם המקטעים שבהם יש הרבה מה לעשות כדי להחזיר את המחירים לשפיות. אלא שאף אחד, כולל הוועדה הזו, לא מעז לטפל בהן".

מדוע לא להחזיר לפיקוח כמה מוצרים בסיסיים?

"לדעתי, המצב שנוצר במשק החלב מוכיח שהיה צריך להשאיר חלק מהמוצרים בפיקוח. עכשיו, כשהבנו מה קורה כשמסירים את הפיקוח בשוק, ששניים ממקטעיו הם בעלי אופי מונופוליסטי, יש הכרח להחזיר אותם לפיקוח. "אף שראש הממשלה אמר כי כששוק מתגלה כלא תחרותי, צריך לטפל בו. אז הוא הולך לטפל בכשל השוק הזה במקטע הכי חלש שלו, במקטע שלא אחראי לכשל הזה, כי מקטע ייצור החלב הגולמי נמצא תחת פיקוח מאז ומתמיד, והוא שוקף מכל הכיוונים", אומר קמחי. "ברור שחלקן של המחלבות והרשתות בשוק החלב לא מתנהל באופן תחרותי. נכון שיש עשרות מחלבות ורשתות, אלא שכולן מתיישרות לפי הגדולות. במקטע המחלבות הן מתיישרות לפי תנובה ובמקטע השיווק לפי מגה ושופרסל. חשוב לומר שלא ניתן לשלוף מהשרוול מהם הרווחים המונופוליסטיים של הרשתות והמחלבות ממבנה השוק הזה ומהי חלוקת העוגה ביניהן. פילוח הנושא הזה מחייב עבודה מעמיקה, שוועדת החלב פטרה את עצמה ממנה".

"מיותר להזכיר את הקוטג'"

האם ענף הייצור אינו קרטליסטי?

"זה קרטל בכך שהרפתנים לא מתחרים זה בזה - אלא שזה קרטל שמחיריו מפוקחים והתמורה ליצרנים (מחיר המטרה) מצויה בפיקוח, בעוד שהמחירים שגובים שני המקטעים האחרים - המחלבות והרשתות אינם מפוקחים. במקטעים האלה צריך להתמקד הטיפול.

"יש להחזיר לפיקוח את המוצרים שהתייקרו בצורה חריגה, ואנחנו יודעים מהם. אפשר לחשב את עלויות הייצור של כל אחד מהמוצרים האלה, ולראות מה היה מחיר המוצר כשהיה תחת פיקוח ומה מחירו כיום - ומיותר להזכיר את גבינת הקוטג'".